

Педагогічні стратегії комунікативної діяльності в багатокультурному суспільстві

Модернізація освіти в сучасній Україні відбувається на тлі складного переплетіння як економічних, так і соціокультурних проблем глобального масштабу. В цій ситуації роль людини як суб'єкта діяльності різко зростає. А, отже, різко зростає і роль освіти, головним завдання якої сьогодні є підвищення якості людського потенціалу, забезпечення її адекватності новим умовам. Майбутніх фахівців необхідно навчити раціональній організації людської взаємодії, що вимагає від кожної людини дотримання певних, часом досить високих, стандартів і правил комунікативної поведінки, а також необхідних для цього суб'єктних якостей. Між тим, філософи, соціологи і педагоги відзначають, що нинішня культура знань молодих відрізняється «дезінтеграцією», вузьким утилітаризмом і прагматизмом. Засилля масової культури, інформаційні технології, мережеві комунікації, Інтернет, ведуть до децентрації, детериторіалізації і деконструкції свідомості молоді. Але сучасні освітні установи не готові задовольнити данні вимоги у зв'язку з нестабільністю відповідних педагогічних моделей. Тому проблеми вдосконалення української освіти в умовах її модернізації та комп'ютеризації сьогодні набувають особистісний та соціальний характер. Тому, професійні освітні заклади повинні вирішувати завдання формування відповідальності та суб'єктності майбутнього спеціаліста в контексті соціального змісту його діяльності.

В працях вітчизняних та зарубіжних дослідників знайшли відображення питання становлення особистості та індивідуальності. Цю тематику досліджували Л. С. Виготський, А. Н. Леонтьєв, З. Фрейд, К. Юнг, К. Роджерс, Е. Еріксон та інші. Вивчалися педагогічні можливості та проблеми комунікативної діяльності в навчальному процесі такими вченими як О. А. Абдулліна, О. Є. Антонова, С. С. Вітвицька, Б. С. Гершунський, О. А. Дубасенюк, І. О. Зимня, Є. І. Пассов, В. О. Сластьонін, В. В. Рибалка, І. А. Зязюн, К. Д. Ушинський та інші. До питань розробки комунікативних технологій у професійній підготовці вчителів зверталися А. І. Ковлер, Т. М. Пушкар, В. М. Шепель, В. А. Мойсєєв, Т. Б. Юрко та інші.

Разом з тим, педагогічні стратегії комунікативної діяльності в процесі формування суб'єктності студента недостатньо досліджені. Тому метою даної праці є розкриття сутності поняття «комунікативна діяльність», що розуміється як багатоплановий процес та результат встанов-

лення і розвитку продуктивних контактів та обміну інформацією між індивідами, які породжуються цінностями освіти та включає в себе живий обмін інформацією та спілкування, напрацювання стратегій взаємодії та подолання конфліктів в процесі стратегій цілепокладання, планування, реалізації планів і оцінювання результатів дій в навчанні.

Перш ніж перейти до розгляду педагогічної комунікації у функціонуванні надскладних соціальних систем розглянемо такі поняття як «діяльність», «активність» та «комунікативна діяльність». Категорії, «діяльність» та «активність», слабо диференційовані в педагогічній науці. Якщо категорія «діяльність» робить акцент на взаємодії мети, засобів і мов, а також соціальної нормативності та відтворенні досвіду, то категорія «активність» — на здатності суб'єкта до виходу за межі заданих умов життєдіяльності: ініціативи, творчості, пошуку, подолання тощо [2, с. 25].

Комунікативна діяльність — специфічно культурна форма спілкування, живий обмін інформацією між людьми за допомогою знаків і символів, при якому інформація передається цілеспрямовано, приймається вибірково, а взаємодія здійснюється у відповідності з певними правилами і нормами, у відповідності з рівнем соціального інтелекту учасників комунікацій.

У природній комунікативній діяльності відбувається взаємне «підстроювання» поведінки. Характер взаємодії впливає на поточну «організаційну» поведінку і на особистість студента в цілому, на процес організації спільної діяльності.

З рівнем соціального інтелекту і функціями комунікативної діяльності тісно пов'язана дієвість мотивації соціального успіху, прагнення до успіху в значущій діяльності. Так, можна зазначити, що провідними особливостями студентів з враженим мотивом соціального успіху є навчальна активність і впевненість у собі, висока самооцінка з твердою впевненістю в своїй чарівності, високорозвинутий соціальний інтелект. Разом з тим, розвинений соціальний інтелект може мати специфічні риси: поряд з комунікативними вміннями та навичками у невеликого числа старшокласників і студентів спостерігається збільшення маніпулятивних тенденцій, завищена самооцінка, догматичність мислення.

На відміну від комунікаційної діяльності, що визначається інформаційними технологіями та комп'ютерними програмами, комунікативна діяльність — багатоплановий процес і результат встановлення і розвитку контактів між студентами і викладачем, між самими студентами. Це процес, який виникає на основі потреб освітньої діяльності та включає в собі обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, спілкування, подолання конфліктів, зміни позицій і прийняття рішень.

Вплив індивідуального середовища є дуже значим в студентському

віці. В індивідуальному середовищі явно виражається такий чинник розвитку, як власний, активний вибір суб'єктом індивідуально значущих елементів середовища. Разом з цим середовищем суб'єкти виокремлюється з родового, сімейного середовища, відстоюючи і розвиваючи свою індивідуальність, свій індивідуальний стиль активності. Взаємодія трьох факторів формування суб'єктності — генетичного, оточуючого середовища і активно-вольового простежується у проявах індивідуального стилю активності в пізнавальній діяльності студента.

В індивідуальному стилі активності домінують не внутрішні його умови, які лише забезпечують індивідуальну своєрідність діяльності та її регулювання, а орієнтація на відповідність зовнішнім вимогам. Індивідуальний стиль активності суб'єкта — це шлях «по-своєму» творчого пізнання і перетворення середовища, діяльності й самого себе.

Отже, суб'єктність студента — це якісна і динамічна характеристика людини, що представляє собою індивідуальний стиль активності, «цілісний образ себе» у діяльності: сукупність професійних ціннісно-вольових установок, здатності бути активним стратегом своєї освітньої діяльності, досвіду усвідомленої саморегуляції у взаємодії з людьми, які ставлять позитивну спрямованість процесу його самореалізації. Найважливішим, об'єднуючим елементом усіх компонентів суб'єктності студента є його суб'єктна позиція як стійка, гуманістично орієнтована система відносин до світу і самого себе.

Суб'єктність студента формується і розвивається найбільш інтенсивно як орієнтація на відповідність вимогам діяльності т середовища і складається з таких компонент, як ціннісно-емоційний, когнітивно-змістовий і діяльнісно-соціальний.

Ціннісно-емоційний компонент суб'єктності студента визначається як «причина себе», тобто є базовою потребою будувати своє життя відповідно до вимог освітньої діяльності і маючи свою індивідуальність, емоційно-особистісним ставленням до інформації, яка постійно оновлюється; «органічної» потреби у розвитку, зростанні, спілкуванні, «укріпленні» себе, потреби вільно визначити себе по відношенню до цілісного ходу життя. Різноманітні природні інтелектуальні потреби і ресурси, різноманітність способів, якими людина сприймає та переробляє інформацію, «множинність інтелектів» відповідно Р.Гарднеру, визначають ціннісно-мотиваційну і емоційну сферу студента, множинність його «моделей виживання» в світі [див. 3., с. 48].

Ціннісне самовизначення індивіда передбачає три діапазони: вибір, пошук, оцінку. Побудова образу «Я — професіонал», «Успішний Я», для студента неможливо без пошуку, вибору і проекції еталонного образу професіонала, особистості. Наприклад, потреба «бути особистістю», потреба в самореалізації (персоналізації) забезпечують активність

включення студента в систему соціальних зв'язків, в комунікативні відносини, і разом з тим студент виявляється залежним від цих відносин. Потреба у самовизначенні, самовираженні це одночасно глибинний соціальний мотив, причому така специфічна мотивація може проявитися як домінування, лідерство.

У процесі формування особистості завжди є чинники, що стримують прояв суб'єктності. А саме: занижена Я — концепція, недостатньо інформації, оригінальних ідей, немає комунікативних вмінь, немає готовності до спілкування, діалогу.

Таким чином, можна зазначити, що ситуативні і «абсолютні системи» ієрархії цінностей у студентів різні. Реальні системи мотивів і цінностей студента (пріоритети, уподобання) — «нелінійні», вони пов'язані з певним набором особистих (інтелектуальних, психофізіологічних) і ситуативних факторів. У той же час існує «інваріантний набір» переваг цінностей, що характеризує певний біосоціальний тип особистості, тип професійної сутності, національно-культурної спільності.

Мотиваційно-вольовий критерій стає ключовим у дослідженні ціннісно-емоційного компонента суб'єктності індивіда, оскільки він дозволяє безпосередньо оцінити цінності та уявлення студента про людей, явища, ідеї; зону цілей, що відповідають мотиву; зміст та інтенсивність емоційних реакцій. Показником щодо мотиваційно-вольового критерію, отже, можуть стати: осягнення сенсу діяльності та професійне самовизначення, вираженість потреб у досягненні певної цілі.

Наступним компонентом структури суб'єктності студента є когнітивний (змістовий) компонент, що включає навчально-пізнавальну активність, пізнавальну самостійність, рефлексивну активність, самоосвітню активність. Усі ці види активності об'єднані характером самопрояву, самовираження студента в навчанні, спілкуванні та взаємодії з педагогом, іншими студентами.

Критерієм даного компонента стає індивідуально-когнітивний критерій, ознаками якого є не тільки базові знання з дисциплін, що вивчаються, індивідуальний рівень пізнавальної самостійності, але і рівень соціального інтелекту студента, що включає рівні психічної і фізичної енергії і витривалості, здатності до розуміння людей, моделювання соціальних явищ, рівень відкритості до нових ідей, здатність розв'язувати задачі на суб'єкт-суб'єктному рівні (і суб'єкт-об'єктному рівні); зміст психічних труднощів, які відчуває студент.

Значуще місце в даній структурі суб'єктності студента займає третій, власне діяльнісний (соціальний) компонент. Комунікативна діяльність виступає, насамперед, як найважливіша форма активності студента як «автора» свого життя, що організує і реалізує способи існування цього «авторства» у суспільстві, в пізнанні, навчанні, спілкуванні. Головне

в ній — ефективно брати участь у складній міжособистісній взаємодії; володіти когнітивними, емоційними та моторними способами поведінки, що ведуть до позитивного мобільного зростання.

Комунікативний компонент суб'єктності студента включає: володіння системою знань про соціальну дійсність та про себе; комплекс організаційно-комунікативних умінь; орієнтацію в комунікативних засобах, притаманних національному та професійному менталітету і виражають засвоєний рольовий репертуар; здатність до саморегуляції та самоконтролю у спілкуванні.

Критерієм даного компонента стає комунікативний (поведінковий) критерій. Показником його є самоконтроль і організаційно-комунікативні вміння. Організаційні (мобілізаційні, інформаційні) уміння студента проявляються в характері активності: це вміння самонавчатися спілкуванню, індивідуальні навички і прийоми пізнавальної діяльності у взаємодії з іншими людьми; застосування проблемних і конфліктних ситуацій одержуваних знань про людину і про соціумі; прийоми самооволодіння, розумне використання прийомів заохочення, схвалення, несхвалення, підтримки у навчальних дискусіях; вміння здобувати інформацію з різних джерел, у тому числі електронних, узагальнювати, систематизувати; структурувати її з метою передачі обміну; логічно правильно будувати процес трансляції інформації; володіти культурою постановки питань; умінь розв'язувати конфлікти; ефективно використовувати технічні засоби та засоби наочності (графіки, схеми, малюнки). Продуктами освоєння і побудови досвіду «свідомих комунікацій» в освітньому процесі стане соціальна (та професійна) компетентність, володіння технологією співробітництва.

Розглянувши компоненти, які впливають на формування суб'єктності, зупинимося не просто на комунікативній, а саме на педагогічній комунікації.

Педагогічна комунікація синтезує в собі елементи світоглядних, моральних, професійних, емоційно-вольових і фізичних властивостей особистості, які роблять значний вплив на прийом, засвоєння, використання та передачу навчально-виховної інформації. Крім того, у педагогічній комунікації поєднуються теоретичні, технологічні, практичні та впроваджувальні складові всього педагогічного процесу, тому вона перетворюється на універсальну, системоутворюючу концепцію, яка має всі ознаки нової парадигми в педагогіці, тому що вона об'єднує в собі специфічну, сутнісну систему понять, з її допомогою можна описати модель циркуляції інформації в навчально-виховному процесі та використовувати в сукупності різноманітні методи педагогічного дослідження.

Таким чином, при реалізації принципу комунікативності в педагогіці робиться акцент на суб'єктивній стороні навчального і виховного процесів, на дослідженні процесу комунікації і його провідного компоненту — спілкуванні, тому що спілкування є основою для формування високої комунікативності вчителя і його педагогічної майстерності.

Література:

1. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики. М. : Наука, 1975. — 207 с.
2. Волочков А. А. Активность студента как фактор психического развития (гипотеза, модели, факты) // Психологический журнал, 2003. — Т. 24. — № 3. — С. 22–31.
3. Войцванг П. Десять заповедей творческой личности. — М. : Прогресс, 2001. — 242 с.
4. Купер К. Индивидуальные различия. — М. : Аспект Пресс, 2000. — 282 с.
5. Леонтьев А. Н. Деятельность, сознание, личность. — М. : Политиздат, 1975. — 224 с.
6. Немов Р. С. Психология. Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений. В 2 кн. Кн. 1. Общие основы психологии. — М. : Владос, 1994. — 576 с.
7. Новейший философский словарь. Под ред. А. А. Грещапова. Минск, 1999. — 322 с.

Ш. Вахтангишвили

Значение маскультуры в новелле Рэя Брэдбери «Ашер II»

В творчестве Рэя Брэдбери мы часто встречаемся с проблематикой маскультуры. Её произведение «Ашер II» органически переплетено с проблематикой маскультуры. Массовая культура, как известно, направлена на конкретную мысль. Например: на приятное, на благоустройство, на радость. Это иногда подразумевает и коммерческие термины. Эрик Марэ дал определение массовой культуре, как совокупность объектов в «мировой культуре». В 60-х годах XX века произошло «кристаллизация массовой культуры в Мировую культуру». Например, произведения высокой культуры, как известно, проходят, как исторический, так и культурный фильтры. Функцией произведений массовой культуры является их реализация.